

Els senders dels lladres

JOSEF ANTONI ROSSELLÓ I SENDRA

La bassa i el pouet de la Llacuna, al terme municipal de Vilallonga. Durant les primeres dècades del segle XIX, era un cau de bandolers.

El 15 de novembre del 1826 era arcabussejat, al pla que hi havia entre la ciutadella i el convent del Remei de València, el xativí Domingo Giner Garcia, *Camot*, bandoler detingut per una partida de voluntaris reialistes. La pena de mort, dictada pel Consell de Guerra Permanent, li va ser aplicada per haver fet resistència als voluntaris reialistes, deia la sentència. Ja havia estat detingut, abans, unes quantes vegades, per exemple, després d'haver-se escapat de la presó de Xàtiva. En aquesta presó, el febrer del 1826, va escabetxar un dels interns en un desafiament a la comuna.

Dels nombrosos bandolers de l'època que van ser afusellats o passats pel garrot, o morts en un enfrontament, aquest devia ser un dels més famosos.

És més que probable que el final d'aquesta persona fos l'origen de la

El bandolerisme valencià del segle XIX no havia atret a penes l'atenció dels investigadors. Un llibre trenca finalment aquesta desídia, 'La senda dels lladres. Bandolerisme als voltants de la serra de Mostalla (1806-1830)', de Manel Arcos, editat per la Universitat de València. El fenomen s'hi descriu en tota la magnitud.

popular frase feta *acabar* (o *quedar com Camot*, sinònim d'acabar malament'.

Però en Camot era, aquell convuls segle XIX dels primers decennis, només un entre dotzenes i dotzenes de roders valencians. Amb aquest nom, *roder*, eren coneguts els fugitius i

errants que cometien delictes per alimentar-se i defensar-se. Quan va ser arcabussejat Camot, també ho fou el xeresà Josep Poler –amb qui havia coincidit a la presó de Xàtiva– i en presència d'un tercer malfactor, Andreu Colmillot, condemnat a deu anys de presidi a l'Àfrica.

Josep Poler ja havia estat condemnat a la pena de mort i se'n va salvar pels pèls. Havia de ser engarrotat el 9 de març del 1820 a València, però aquell dia s'havia publicat la Constitució del 1812 i li va ser commutada la pena, amb tres companys de la seva colla, condemnats pel mateix delictes: assalt a una propietat privada i robatori. El dia abans havien estat engarrotats els altres quatre companys que havien participat en l'assalt.

A les acaballes de l'Antic Règim, entre la fi del regnat de Carles IV i els primers anys de la regència de Maria Cristina, el País Valencià, com va escriure Joan Fuster, "s'enrola en l'aparatós campí qui pugui".

Un període inestable. És un període extraordinàriament inestable, travessat per revoltes, guerres, invasions i alternances dramàtiques en el poder cada dos per tres, enmig d'una situació econòmica gens favorable a les capes socials més vulnerables, com més anava més sumides en la misèria. I amb uns estaments repressors i jurídics febles.

Durant els 34 anys que van des del 1806 fins al 1839, els bandits deixaran una petja profunda en un espai físic peculiar, enquadrat per la cadena de ferradures muntanyoses, encarades a la mar, que formen, de nord a sud, les serres de les comarques de la Safor, la Marina Alta, la Vall d'Albaida i el Comtat. Són les serres del Mondúber, el Buixcarró, la Falconera, Ador... fins a les Soldetes i el Montgó.

Un dels camins del terme d'Oliva s'anomena precisament la *senda dels Lladres*. El topònim és revelador de l'extensió del fenomen. No és l'únic camí o senda dels lladres. El d'Oliva discorre paral·lel a l'actual carretera CV-715, d'Oliva a la Nucia. Neix a la partida de les Planes i enllaça, després de travessar el barranquet de Benirrama, amb el camí Xiulet, situat al peu de la muntanya del Castellet, a l'extrem oriental de la serra de Mostalla. Sobre el cim d'aquest turó es troba un dels cèlebres caus, per no dir el més conegut, dels bandolers de la contornada. També són freqüents, al País Valencià, les coves, cometes, lloquetes i forats dels lladres.

El general Louis Gabriel Suchet, duc de l'Albufera, un cop conquerida la ciutat de València, va enviar les seves tropes a lluitar contra els bandolers. A la plaça del Mercat de València van ser afusellats molts roders. Manel Arcos en parla al llibre *La senda dels lladres*.

El periodista i lingüista Manel Arcos (Oliva, 1965) ha titulat amb el topònim del camí rural d'Oliva el primer llibre que es dedica a estudiar a fons el fenomen del bandolerisme en una part de l'antiga governació de Dènia al llarg del primer terç del segle XIX.

La senda dels lladres. Bandolerisme als voltants de la serra de Mostalla (1806-1839), ha estat editat per les Publicacions de la Universitat de València amb un pròleg de Manuel Ardit.

Calia estudiar-lo. El professor de la Universitat de València comença el seu escrit recordant que el bandolerisme valencià del segle XIX no havia atret a penes l'atenció dels investigadors.

Manel Arcos, diu Ardit, ha consultat una llista de fonts impressionant: arxius històrics, arxius parroquials, hemeroteques i arxius eclesiàstics, arxius d'organismes jurídics i polítics, etcètera. Gràcies a això, l'autor del llibre ha pogut acumular un nombre impressionant de casos. Les morts violentes, sigui de part de les víctimes o sigui de part dels seus executors, fan un encadenat constant, al llarg del llibre.

També és impressionant la relació dels roders més famosos de l'època. No són pas quatre ni cinc, són dotzenes. Els roders de talla es diuen el Coix de Gandia, el Frare del Barranc, el Moliner de Palma, el Rajoler d'Ador, el Fraret de Buixerques, Vicentet, Cassola, el Valent, el Coix d'Alfauir, l'Agre, el Tort de Seganyet, el Peixeruc... O tenen nom i cognom: Joaquim Cardona, Francesc Sendra, Joaquim Pla...

La recerca de Manel Arcos ha permès de detectar algun error. Manuel Ardit havia parlat d'una famosa banda, la de Vicent Mas, anomenat el *Tramusseret de Beniardà*, perquè així apareixia en una documentació. No va ser conscient de la contradicció que implicava que un home de la llunyana vall de Guadalest comandés un grup de bandolers de la Safor.

Doncs bé, Manel Arcos va preguntar-se si aquell "Beniardà" que deia la font no era en realitat Benirredrà, a la Safor. I va cercar pacientment, a l'arxiu parroquial de Benirredrà, l'acta de bateig del cap de la banda, i la va trobar. "Ara podem estar segurs que el famós Tramusseret era en realitat el Tramusseret de Benirredrà", diu Ardit.

El creixement del bandolerisme, i també la proliferació de vagabunds, va ser conseqüència de l'augment demogràfic, de la conflictivitat entre llauradors i senyors, i també del clima generalitzat de desordre causat per les guerres i les revoltes. El bandolerisme era, de fet, l'únic mitjà de subsistència, per a molts joves.

La guerra del Francès va tenir un impacte considerable. L'exèrcit regular estava ocupat en la guerra contra els francesos i l'ordre públic restava basant abandonat. Tot i les insistents

MANEL ARCOS

Casa del Marxucal, a Oliva. Hi ha constància que l'any 1836 hi va viure una gabella de rodors.

ordres comunicades per a la persecució dels rodors, els camins eren territoris dels lladres, on molts passatgers eren assaltats i on ningú no podia transitar sense desconfiança, temor ni esglai.

Desfet l'exèrcit regular, els guerrillers van aconseguir algun èxit. Les partides de guerrilla tenien l'encàrrec de detenir els lladregots.

El general Suchet actua. També lluitarà contra els bandolers l'exèrcit invasor. Quan el general Suchet va aconseguir entrar a València i erigir-se en governador general, seguint les disposicions de Josep I Bonaparte, va recordar que les autoritats locals no sols havien d'impedir que els bandits fossin acollits al terme de la seva jurisdicció, sinó que els havien de perseguir. En moltes poblacions les autoritats locals, per por de represàlies, no feien res contra els bandolers, que campaven tranquil·lament no únicament pels voltants dels pobles, sinó dins els nuclis urbans.

Les normes dictades per les autoritats invasores no van garantir la segu-

retat dels ciutadans ni van reduir la ferocitat del bandolerisme, ha comprovat Manel Arcos. Considera que van ser lletra morta. Les gabelles de rodors no deixaven de lladrunyar ací i allà.

Una colla de 27 trabucaires va cometre assalts d'importància a Pedreguer, a la rectoria d'Ondara. Actuaven a mitjanit i, on pegaven el cop, disparaven un raig de trets, alhora que esbotzaven portes i feien treure els diners a l'amo de la casa amb amenaces de mort.

Tips d'aquesta situació, els francesos destacaren, a començament de febrer del 1812, una unitat de cent soldats i dos oficials. El 8 de febrer eren capturats a Pedreguer tres dels rodors. L'endemà eren conduïts a Gandia, on el general Habert els va condemnar a mort, i tot seguit foren traslladats a Dénia, on van ser afusellats. Dies més tard, el 19 de febrer, queien tres rodors més de la colla. Tots tres eren ajusticiats al camp de Rosa Pla, de Dénia.

Durant l'ocupació francesa, el bandolerisme no va deixar de créixer. Les abusives càrregues fiscals i les requises

de les collites ofegaven les condicions de vida dels sectors més pobres.

Tot i els esforços de les autoritats franceses, el degoteig de cadàvers trobats pels camins era incessant.

Les colles de rodors creixien. El 20 de juny, un estol de 25 homes es plantava al Verger i assaltava la casa de Lluís Pons. Es van apoderar de tot l'or, dels doblers i de la roba de més qualitat –la de seda–, després de maltractar l'amo i amenaçar-lo d'escanyar-lo amb una corda. Només van ser capturats dos dels integrants de la gabella.

Els bandolers podien moure's constantment o bé fer-se forts en un indret. Un dels llocs preferits per fer-hi estada

Durant el Trienni Liberal va aparèixer un bandolerisme contrari al règim: el realista

El Castellar, dins el terme d'Oliva, fou escenari d'una batuda contra bandolers, el mes de maig del 1835.

va ser la Llacuna, dins el terme de Vilallonga, on diàriament saltejaven tot aquell qui hi passava. El juny del 1826 el benisser Francesc Blanit fou mort pels lladres al camí de la Llacuna.

Poca efectivitat. Amb el règim absolutista de Ferran VII es van intensificar les mesures. Per exemple, es van crear les companyies d'escopeters voluntaris. Però no van donar els resultats esperats. Las gabelles de bandolers campaven a gust pertot arreu.

Les morts violentes van continuar durant el Trienni Liberal. I, a més, durant aquest període va aparèixer un nou bandolerisme, el realista. Les primeres gabelles realistes, absolutistes i contràries al règim liberal, entre les quals es destacava la de Jaume Alfonso, *el Barbut*, sorgeixen a les serres del Baix Segura i el Vinalopó.

Les normes es van tornar a endurir durant la restauració absolutista. Per exemple, també es perseguïen, es jutjaven i es condemnaven els còmplices i col·laboradors dels bandits. Un ma-

trimoni d'Oliva va ser jutjat per la Comissió Militar de València el setembre del 1824 per haver donat menjar a una gabella de bandits.

En una ocasió, el governador de Dénia no podrà mobilitzar un escamot de guàrdies nacionals de Gandia perquè el consistori els devia el pagament del darrer servei. El governador s'havia assabentat que una colla de bandolers vivien a la casa del Marxucal, a Oliva, i no va poder enxampar-los.

I d'una colla d'uns 150 lladres que perpetrava robatoris i assassinats a Benissa en van ser capturats només 7. Un n'era el capitost, un frare teresià. Els èxits de l'autoritat consistien a capturar-ne un parell o tres.

Encara que en ocasions esporàdiques la pena de mort podia dur-se a terme a determinats municipis, eren executats en espais públics de València, com ara la plaça del Mercat, per fer més conegut i exemplar el càstig.

Però més que el maremàgnum de lleis aprovades per l'administració, eren efectives les operacions militars.

En algun cas, eren acomplertes amb l'ajut de la Companyia Solta de Fusellers del Regne de València.

Malgrat l'èxit d'algunes operacions, i la detenció de roders a centenars, les disposicions del capità general no donaven el resultat que s'esperaven. El mal va estendre's, els bandits es multiplicaren i algunes autoritats locals van descurar les obligacions, bé per deixadesa, bé per temor.

Molts roders van agafar embranzida, gràcies al fet de comptar amb una xarxa de complicitats i encobridors.

Un cop enllestit l'estudi del bandolerisme durant aquest període, Manel Arcos estudia ara el de la resta del segle, tan important com el dels inicis. A més, hi incorporarà nous delictes, com el segrest. La tradició de la violència valenciana es mantindrà ben ferma.

Les morts violentes durant el segle XIX al País Valencià són superiors a les d'alguns altres territoris hispànics, recorda Manuel Ardit al pròleg.

Lluís Bonada